

Kvalitativní strategie výzkumu

Mgr.H.Novotná, Úvod do

společensk
Hedvika Novotná

ovědních

metod,FHS

UK Praha,

2009/2010

Hlavní témata

- I.1 Inspirace společenskovedního poznání
- I.2 interaktivní charakter kvalitativního výzkumu
- I.3 postup kvalitativního výzkumu
- 1.4 typy výzkumných projektů
- I.5 kritéria měření kvality
- I.6 témata vhodná pro kvalitativní výzkumnou strategii
- I.7 slabé a silné stránky kvantitativní výzkumné strategie
- I.8 srovnání kvalitativní a kvantitativní výzkumné strategie

- II. Jak vzniká návrh a projekt empirického výzkumu
Od problému k tématu a k výzkumné otázce.

- IV. Literatura

Mgr.H.Novotná, Úvod do společenskovedních metod,FHS UK Praha, 2009/2010

Inspirace spol.věd. poznání

Pozitivismus – hl. vliv: 30.-40. léta 20. st.

Model: fyzikální vědy

Usiluje o univerzální zákony (deduktivní)

Jazyk vědy musí být neutrální

→ KVANTITATIVNÍ strategie výzkumu

Naturalismus

Předobraz: biologie 19. st. (Darwin)

Spol. svět musí být studován v PŘIROZENÉM PROSTŘEDÍ

Induktivní logika poznání

→ KVALITATIVNÍ strategie výzkumu

Mgr.H.Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

Podstata kvalitativního výzkumu

- Definice: jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur
- Cíl: **zjistit pokud možno veškeré jevy, které se vyskytují ve vybrané skupině, a tyto jevy pak interpretovat; tj. nalézat v dané skupině nějaké struktury, vazby, pravidelnosti**
- Tzn. **induktivní postup** (konkrétní → obecné)

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

Podstata kvalitativního výzkumu

■ Induktivní metoda poznání

- Hledání porozumění sociálního problému
- Vytváření komplexního, holistického obrazu o sledovaném problému
- Analýzy různých typů dat sebraných v přirozeném prostředí
- Tvorba předběžných závěrů na základě objevených pravidelností
- Případně ověřování a produkce nové teorie

- „Kvalitativní výzkum je často považován za takový výzkum, kde se pracuje s tzv. kvalitativními daty. /.../ Daleko přesnější je říci, že v kvalitativním výzkumu se pracuje s daty *kvalitativním způsobem*.“

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

→ charakteristiky kvalitativního výzkumu

- Jev (fenomén), který je předmětem výzkumu, sledujeme v přirozeném kontextu
- Cílem je POROZUMĚT sledovanému jevu
- Problém, který sledujeme, není nikdy zcela ohraničený: v průběhu výzkumu jej neustále vyjasňujeme →
- Otevřenost k novým, neobvyklým, atypickým situacím a možnostem

Mgr.H.Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

→ charakteristiky kvalitativního výzkumu

Sledujeme „proměnné“ vztahující se k **jedinci** (subjektu), jeho individuální zkušenosti, názory, prožitky...

Sledujeme „proměnné“ vztahující se ke **skupině** subjektů – kultura (subkultura), interakce a komunikace, sdílená zkušenost, vzorce jednání...

→ účastníkem výzkumu je

- jedinec (subjekt)
- skupina
- výzkumník

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

→ charakteristiky kvalitativního výzkumu

- **Interaktivní charakter výzkumu:** proces interakce badatele a předmětu výzkumu (účastníků) → v průběhu výzkumu se vyvíjí badatel, účastníci i výzkumná situace
- Nutný důsledný popis našeho výzkumného postupu (co, proč a jak jsem dělala)

Mgr. H. Novotná, Úvod do
společenských
výzkumných
metod, FHS
UK Praha,
2009/2010

Postup kvalitativního výzkumu

- VSTUP: problém
- TERÉNNÍ VÝZKUM: souběžné vytváření vzorku, sběr dat, analýza a interpretace
- VÝSTUP: popis, interpretace, hypotézy, teorie
- → samotná metodologie a technika sběru dat je vytvářena v rámci vlastního výzkumu a přizpůsobována zkoumanému tématu

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

Výběr vzorku

- Vzorek nezastupuje populaci jednotlivců jako v kvantitativním výzkumu, ale **PROBLÉM**
(Disman: „reprezentace populace problému, populace jeho relevantních dimenzí“)
- Do vzorku zařazujeme ty jednotky, u nichž se s největší pravděpodobností sledovaný jev vyskytuje (které o sledovaném problému mohou vypovědět)
- **Data primární** (badatel tvoří sám) / **sekundární** (vytvořeny nezávisle na výzkumu)
- Primární data – volíme **SEVŘENÝ** vzorek (lokálně, profesně, věkově, genderově...)
 - Teoretický výběr
 - Účelový výběr
 - Prostředí (vzorkem nemusí být pouze jednotlivci – viz terénní výzkumy – přednáška *Pozorování*)

viz přednáška *Výběrové strategie*

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

Techniky sběru dat

- Kvalitativní výzkum využívá spíše **polostandardizované** či **nestandardizované techniky sběru dat**
(cílem je porozumění problému v přirozeném prostředí – badatel zasahuje co nejméně)
- Pozorování
 - (Standardizované - výjimečně) / nestandardizované
 - Zúčastněné / nezúčastněné
- Dotazování
 - Neverbální: Dotazníkové šetření – spíše výjimečně – např. etnologie
 - Verbální: Rozhovory (strukturované - výjimečně) / polostrukturované / nestrukturované / narativní
- Nevtrávané techniky
 - Analýza dokumentů
 - Vizuální analýza
 - Analýza fyzických stop

Mgr.H.Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

Analýza dat

Organizace dat (roztřídění a redukce) + **interpretace**

Práce s TEXTY – terénní poznámky, **transkripce rozhovorů** (transkripce je 1. krokem analýzy)

Analýza prostupuje celý projekt kvalitativního výzkumu

„Umění interpretace v kvalitativním výzkumu se rovná umění **přečíst data** nějakým **novým, pozoruhodným, přesvědčivým** a sociologicky (psychologicky, pedagogicky, antropologicky...) **relevantním** způsobem.“
(Konopásek 1997)

PŘEČÍST ≈ přeložit (emic / etic)

DATA = veškeré (!!!) stopy empirické práce

„novým a pozoruhodným způsobem“

PŘESVĚDČIVĚ ≈ věrohodnost, pravdivost

RELEVANTNĚ ≈ adekvátně oboru

Základní analytický postup: **Kódování a kategorizace**

Zvl. analytické postupy – např. narativní analýza, diskurzivní analýza, kontextuální analýza, hermeneutická analýza, fenomenologická analýza, sémiotická analýza, strukturální analýza ad.

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

Základní přístupy kvalit. výzkumu

- **Případová studie**
 - Komplexnost případu (případ = osoba, skupina, rodina, instituce...)
 - Zahrnuje i kvantitativní postupy; kombinace různým metodologických postupů
 - Yin, R.K. (1994, 2003): *Case study research*.
 - Viz přednáška *Nevtíravé techniky*
- **Etnografický výzkum (terénní výzkum)**
 - Zúčastněné pozorování; kulturní a sociální antropo
 - Malinowski, B. (1922): *Argonauts of the Western Pacific*.
 - Viz přednáška *Pozorování při zkoumání sociálního prostředí*
- **Biografický výzkum**
 - Rekonstrukce a interpretace průběhu života jedince (skup.)
 - též Oral History – Vaněk, M., Mücke, P., Pelikánová, H. (2008): *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*.
 - Viz přednáška *Verbální techniky dotazování*
- **Analýza dokumentů**
 - Obsahová analýza, Sekundární analýza
 - Viz přednáška *Nevtíravé techniky, Redukce a analýza údajů - kvantitativní výzkum, kvalitativní výzkum*
- **Zakotvená teorie (Grounded Theory)**
 - Strategie výzkumu a analýzy dat, jejímž výstupem je teorie zakotvená v datech.
 - Strauss, A., Corbinová, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*.

Délka trvání výzkumu

1. Stacionární výzkum
 - Terénní výzkum – badatel je přímým účastníkem každodennosti zkoumané skupiny – viz přednáška *Pozorování při zkoumání sociálního prostředí*
 - a) Dlouhodobý – několik měsíců až let
 - b) Krátkodobý – několik týdnů (do 3 měsíců)
3. Opakovaný výzkum
 - V přímé návaznosti badatel opakovaně provádí několik krátkodobých výzkumů, trvajících několik dní
4. Návrtný výzkum
 - Sledování změn, které v terénu nastaly po dlouhém časovém období (min. 5 let, obvykle 10 a více, možný 1 odstup jedné generace)
 - Nutná metodologická i tématická návaznost
5. Longitudinální výzkum
 - Úzce vymezený vzorek je sledován průběžně 10-20 let
 - Typické pro psychologii
6. Sonda
 - Krátkodobý jednorázový výzkum na úzce vymezené téma
 - Často plošné – totéž téma v různých lokalitách (týmové)
7. Pilotní výzkum a předvýzkum
 - Ověřuje výzkumné nástroje a etapy sběru dat – viz přednáška *Kvantitativní strategie výzkumu*
8. Záchranný výzkum
 - Výzkum v lokalitách, které jsou z nějakého důvodu odsouzeny k zániku
 - Typické pro etnografii (hmotná i slovesná kultura) a archeologii

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

Kvalita kvalitativního výzkumu

- **VALIDITA** = zkoumám opravdu to, co chci zkoumat
 - Jasně určení cílů a postupů projektu
 - Jejich průběžná evaluace
- **TRANSPARENTNOST** použitých postupů
- **Triangulace**
- Delší čas pobytu v terénu

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

Kvalita kvalitativního výzkumu

REAKTIVITA

= přítomnost výzkumníka může ovlivnit procesy, na něž je výzkum zaměřen

Zkreslení výzkumníkem

Zkreslení účastníky výzkumu (informátoři)

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

Triangulace

Zeměměřičství: metoda určování polohy a vzdálenosti

mám-li k dispozici alespoň dva pevné body, tato relace (triangl, trojúhelník) mi pomůže zaměřit mé stanoviště

Metodologický nástroj spol. věd.

CÍL: očistit spolehlivé informace od nespolehlivých, získat validní obraz studovaného objektu

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských věd, FHS UK Praha, 2009/2010

Triangulace – Norman Denzin (1978)

- *kombinace metodologií v jedné studii stejného fenoménu*
- *čtyři typy strategie triangulace:*
 - kombinace různých datových zdrojů
 - kombinace různých metodologií
 - kombinace různých výzkumníků
 - kombinace různých teoretických perspektiv

Mgr. H. Novotná
Úvod do
společensk
ovědních
metod, FHS
UK Praha,
2009/2010

Triangulace – Ronald J. Chenail

- „Pečlivá reflexe toho, jakých úhlů pohledu výzkumník používá pro triangulaci daného fenoménu, vypovídá o perspektivě výzkumníka stejně jako o samotném problému.“

- Jak srovnat kvalitativní výzkum do latě „OLOVNICE“

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FIS UK Praha, 2009/2010

Chenailova „olovnice“

- 1. Oblast zájmu (= téma výzkumu)
- 2. Výzkumná otázka (= výzkumný problém)
- 3. Data, která mají být sebrána
- 4. Procedura analýzy dat
- Neustálá reflexe toho, zda jsou všechny tyto položky v souladu

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských věd, FHS UK Praha, 2009/2010

Postup výzkumu: východiska

- CO chci studovat : TÉMA
- KDE to chci studovat : SUBJEKT, TERÉN, ČAS
- JAK to chci studovat : METODA/ TECHNICKÁ sběru a analýzy dat
- PROČ to chci studovat : konceptuální rámec
- (platí obecně pro jakýkoli společenskovědní výzkum)

Mgr.H.Novotná, Úvod do společenskovědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

TÉMA

- 1) oblast, která vás zajímá : **TÉMA**
- ↓ - rešerše literatury : teoretické zázemí :
- 2) výzkumný **PROBLÉM**
- ↓ - indikátory, na nichž lze problém sledovat
- 3) výzkumné **OTÁZKY**
- Chenail, R.: Jak srovnat kvalitativní výzkum do latě Biograf 15-16, 1998.

Mgr.H.Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

VÝZKUMNÝ PROBLÉM

- Formulace výzkumného problému by již měla zahrnovat SUBJEKT výzkumu, tj. třeba zvážit:
 - 1) období, jež má být předmětem výzkumu
 - 2) terén, kde lze nalézt odpovědi na sledované otázky
 - 3) vzorek – tj. jaké typy pramenu obsahují hledaná data

Mgr.H.Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

Volba výzkumné strategie

Výběr vzorku, techniky sběru i analýzy dat musí být vždy v souladu v výzkumným problémem:

VÝPOVĚDNÍ HODNOTA sebraných dat
vzhledem k výzkumnému problému

Zvážit dostupnost, časovou náročnost atp.

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

Př.:

- Oblast zájmu:
 - Sudety
 - Minulost / **současnost**
 - Materiální / **duchovní kultura**
- Výzkumný problém:
 - Identita a identifikace Němců v Čechách
- Data
 - Narativní vyprávění
- Analýza
 - Narativní analýza

Mgr.H.Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

Kritéria k evaluaci výzkumu

1. Je patrná jasná návaznost výzkumného problému na existující poznatky?
2. Jsou zvolené metodologické postupy adekvátní výzkumnému problému?
3. Jsou jasná kritéria výběru vzorku, sběru dat a jejich analýzy?
4. Byla data sbírána systematicky a je o tomto sběru proveden záznam?
5. Byla data systematicky analyzována?
6. Je ve výsledné práci adekvátní diskuse k tématům, konceptům a kategoriím, které byly z dat odvozeny?
7. Je přítomna odpovídající diskuse pro a proti argumentům výzkumníka?
8. Je jasný rozdíl mezi daty jako takovými a jejich interpretacemi (emic x etic)?

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010
(Silverman 2000)

Shrnutí:

Kvalita kvalitativního výzkumu

- Neustálá evaluace
- Reflexivita
- Otevřenost
- Validita / reliabilita
- Clive Seale: Kvalita v kvalitativním výzkumu
Biograf 2002, č. 27.

Mgr.H.Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

Doporučená literatura

- Bryman, Alan (2004): *Social Research Methods*. Oxford University Press.
- Disman, M. (2002): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum. (kapitola 10 a 11).
- Hendl, J. (2005): *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha, Portál.
- Chenail, Ronald J. (1998): Jak srovnat kvalitativní výzkum dole, *Biograf* 15-16, str. 29-37.
- Norman K. D., Lincoln, Y. S. (2005): *The SAGE handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Seale, C. (2002): Kvalita v kvalitativním výzkumu. *Biograf* 17.
- Silverman, D. (2005): *Ako robiť kvalitatívny výskum*. Bratislava, Ikar.
- Strauss, A., Corbinová, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu. postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno, Sdružení Podané ruce, Boskovice, Albert.
- BIOGRAF, časopis pro kvalitativní výzkum. <http://www.biograf.org/>

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010

Použitá literatura

- Bryman, Alan (2004): *Social Research Methods*. Oxford University Press.
- Disman, M. (2002): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum. (kapitola 10 a 11).
- Hendl, J. (2005): *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha, Portál.
- Chenail, Ronald J. (1998): Jak srovnat kvalitativní výzkum doleže, *Biograf* 15-16, str. 29-37.
- Norman K. D., Lincoln, Y. S. (2005): *The SAGE handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Seale, C. (2002): Kvalita v kvalitativním výzkumu. *Biograf* 17.
- Silverman, D. (2005): *Ako robiť kvalitatívny výskum*. Bratislava, Ikar.
- Strauss, A., Corbinová, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu. postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno, Sdružení Podané ruce, Boskovice, Albert.
- Vaněk, M. a kol. (2003): *Orální historie: metodické a "technické" postupy*. Olomouc, Univerzita Palackého.

Mgr. H. Novotná, Úvod do společenských vědních metod, FHS UK Praha, 2009/2010